

LAUSUNTO

Helsinki 23.4.2021

Eduskunta, sosiaali- ja terveysvaliokunta

Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunta ti 27.4.2021 klo 10.00 / E 59/2016 vp / Asiantuntijapyyntö

Asia: Asia: E 59/2016 vp Valtioneuvoston selvitys: Komission tiedonanto Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilaria koskevasta toimintasuunnitelmasta (jatkokirjelmä)

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on yli 230 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäsenenä yli 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja: erityisasiantuntija Kirsi Marttinen, kirsi.marttinen@soste.fi, 050 531 4244

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

LAUSUNTO

SOSTEn mielestä sosiaalisten oikeuksien pilarin toimintasuunnitelmassa on paljon tärkeitä aloitteita, joiden edistämistä SOSTE lämpimästi kannattaa. Kokonaisvaltainen hyvinvointinäkökulma EU-politiikkaan jää toimeenpanosuunnitelmassa puutteelliseksi, joten on tärkeää, että Suomi nostaa jatkossakin esiin kokonaisvaltaista ja poikkisektoraalista hyvinvointinäkökulmaa kaikessa EU-politiikassa, hyvinvointitalousajattelun mukaisesti.

Toimintasuunnitelman talouspoliittiset linjaukset jäävät vähäisiksi ja sosiaalisen oikeuksien sekä talouspolitiikan, ennen kaikkea finanssipolitiikan ja julkisen talouden hallinnan, välinen hyvinkin keskeinen yhteys pienelle käsittelylle. Tämä on ollut ongelma EU:n talouspolitiikassa aiemmin (esimerkiksi eurokriisin yhteydessä) ja on mahdollista, että talouspolitiikasta tulee rajoite sosiaalisten oikeuksien toteutumiselle myös tulevaisuudessa.

Komissio nostaa esiin vuoropuhelun tärkeyden ja kansalaisyhteiskunnan roolin sosiaalisten oikeuksien pilarin toimeenpanossa, mutta niin kansallisella tasolla kuin EU-tasolla on tärkeää nostaa esiin keinoja kansalaisyhteiskunnan roolin vahvistamiseksi. On myös tärkeää, että Suomi on tässä edelläkävijä ja on itse kehittämässä laajaa vuoropuhelua ja kansalaisten kuulemistä, ei ainoastaan sosiaalisten oikeuksien pilarin toimeenpanon, vaan laajasti EU-politiikan osalta.

SOSTE kannattaa suurelta osin E-kirjelmässä mainittuja Suomen kantoja toimintasuunnitelman osalta, mutta haluaa nostaa muutamia näkökulmia toimintasuunnitelmassa mainittuihin toimenpiteisiin liittyen.

Lausunnon keskeiset näkökulmat:

- Jotta komission ehdotukset johtaisivat köyhyyden vähenemiseen EU:ssa, on kaikissa jäsenmaissa määriteltävä kunnianhimoiset kansalliset köyhyyden vähentämisen tavoitteet sekä toimeenpanosuunnitelma niihin pääsemiseksi. Tavoitteen etenemistä on seurattava säännöllisesti ja tehtävä tarvittaessa päivityksiä suunnitelmaan
- EU:n laajuinen kehys on välttämätön, jotta vähimmäistoimeentulon kehittämisessä päästään eteenpäin. Tarvitaan sitovat, seurattavat kriteerit sille tasolle ja kattavuudelle, joka kaikkien jäsenmaiden erilaisten etuusjärjestelmien tulee saavuttaa. Tällaiset vähimmäisstandardit varmistavat sovittujen periaatteiden noudattamisen, mutta jättävät jäsenmaille vapauden järjestää toimeenpano kansallisten käytäntöjen mukaisesti.
- Jäsenmaiden vähimmäisturvan riittävyyden mittaamista on edelleen kehitettävä (mm. viitebudjettien hyödyntäminen) ja ohjausjakson kautta on vahvemmin ohjattava jäsenmaita turvaamaan kansalaisilleen riittävä vähimmäistoimeentulo.
- Asunnottomuuden vähentämiseksi on asetettava konkreettisia tavoitteita EU:n sekä jäsenmaiden tasolla.
- SOSTE kannattaa toimintasuunnitelmassa mainittuja terveydenhuoltojärjestelmien uudistuksia ja investointeja, jotka lisäävät järjestelmien kriisinsietokykyä, vahvistavat

perusterveydenhuoltoa ja mielenterveyshoitoa, parantavat saatavuutta ja vähentävät eriarvoisuutta terveydenhuollossa. SOSTE haluaa muistuttaa, että laadukkaan pitkäaikaishoidon varmistamiseksi on huolehdittava siitä, että ammattitaitoista sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöä on saatavilla myös tulevaisuudessa. Tämä vaatii panostuksia sosiaali- ja terveystalouden koulutukseen.

- SOSTE kannattaa kansallisen koordinaatiomekanismin luomista, jolla voidaan varmistaa kaikkien asiaankuuluvien sidosryhmien osallistuminen sosiaalisen pilarin täytäntöönpanoon kansallisella tasolla
- Sosiaali-indikaattoreiden tulostaulun kehittämistä tulee jatkaa. SOSTE esittää, että köyhyys- tai syrjäytymisriskin lisäksi tulisi kehittää äärimmäisen köyhyyden indikaattoria, johon tulisi sisällyttää myös asunnottomuuden mittaaminen.

Uudet EU:n yleistavoitteet työllisyyden, osaamisen ja sosiaalisen suojelun alalla

SOSTEn mielestä sosiaalisten oikeuksien pilarin periaatteiden lisäksi köyhyyden vähentämiseksi tarvitaan konkreettinen strategia ja konkreettiset seurattavat tavoitteet.

Komissio esittää, että köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien määrää vähennetään 15 miljoonalla vuoteen 2030 mennessä. Määrästä viisi miljoonaa on oltava lapsia. Vuonna 2019 köyhyys- tai syrjäytymisriskissä oli 91 miljoonaa ihmistä.

Konkreettisen tavoitteen asettaminen köyhyyden vähentämiselle on myönteistä. Komission esittämä tavoite ei ole niin kunnianhimoinen kuin Agenda2030:n köyhyyden poistamisen tavoite, mutta jatkaa EU2020-strategian köyhyyden vähentämisen tavoitteen edistämistä. EU2020-strategiassa tavoitteena oli vähentää köyhien määrää 20 miljoonalla. Tavoitetta ei saavutettu, mutta köyhyyttä onnistuttiin komission mukaan vähentämään noin 12 miljoonalla. Tavoiteluvut eivät ole suoraan vertailtavissa, koska uudessa tavoitteessa ei ole Iso-Britannia mukana.

On hienoa, että komissio on nostanut köyhyyden vähentämisen yhdeksi päätavoitteeksi sosiaalisten oikeuksien toimeenpanosuunnitelmassa. Erillistä köyhyyden vähentämisen strategiaa komissio ei kuitenkaan esitä, mutta painottaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan tärkeyttä köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentämisessä. Se tuo esiin ylisukupolvisen huono-osaisuuden vähentämisen tärkeyttä. Lasten hyvinvointiin on investoitava. Lisäksi komissio nostaa esiin riittävien vähimmäisturvajärjestelmien ja kohtuuhintaisen asumisen turvaamisen merkitystä. Komissio myös toteaa pääsyn välttämättömiin palveluihin olevan keskeistä ihmisten sosiaalisen ja taloudellisen osallisuuden varmistamisessa: muun muassa vesi, viemärointi, terveyspalvelut, energia, digitaalinen viestintä.

Toimeenpanosuunnitelma sisältää erilaisia alatavoitteita ja toimia, jotka tähtäävät köyhyyden vähentämiseen. Muun muassa lapsiköyhyyden vähentämisen tueksi komissio ehdottaa EU:n lapsen oikeuksia koskevaa strategiaa ja neuvoston suositusta eurooppalaisen lapsitakuun perustamisesta. Komission lupaa myös ohjata jäsenmaita köyhyyden vähentämisen tavoitetta tukevilla maakohtaisilla suosituksilla EU-ohjausjakson kautta.

Jotta komission ehdotukset johtaisivat köyhyyden vähenemiseen EU:ssa, on kaikissa jäsenmaissa määriteltävä kunnianhimoiset kansalliset köyhyyden vähentämisen tavoitteet sekä toimeenpanosuunnitelma niihin pääsemiseksi. Tavoitteen etenemistä on seurattava säännöllisesti ja tehtävä tarvittaessa päivityksiä suunnitelmaan.

Kansallisen köyhyystavoitteen osalta perusmuistiossa (s. 2) todetaan: "Suomi on valmis asettamaan kansalliset tavoitteet köyhyyden ja syrjäytymisriskissä olevien vähentämiseksi." Tämä on myönteistä, mutta SOSTE muistuttaa, että tavoitteen tulisi olla kunnianhimoinen (vrt. Agenda2030 köyhyyden puolittamisen tavoite) ja on tarpeen esittää toimintasuunnitelma siitä, mitä toimia köyhyyden vähentämiseksi aiotaan tehdä. Köyhyyden vähentämisen etenemistä kansallisesti tulee myös seurata vuosittain ja tarvittaessa päivittää suunnitelmaa.

Ihmisarvoinen elämä

SOSTEn mielestä EU-ohjausjakson kautta tulisi vahvemmin seurata, miten oikeus riittävään vähimmäistoimeentuloon toteutuu eri jäsenmaissa. Jäsenmaita tulisi vaatia turvaamaan riittävän tasoinen, kattava ja saavutettava vähimmäisturva. Tarve Euroopan laajuiseen sitovaan kehykseen, joka määrittelee riittävän vähimmäistoimeentulon, on koronaepidemian myötä noussut entistä tarpeellisemmaksi. Riittävä vähimmäisturva estää ihmisiä putoamasta köyhyyteen ja tukee ulospääsyä kriisistä.

SOSTE on nähnyt, että vähimmäisturva on alue, jossa EU:n toimivaltaa pitäisi laajentaa vähimmäistasojen määrittelyssä sekä niitä koskevien suositusten tekemisessä sitovammiksi. Komissio ei kuitenkaan esitä vähimmäistoimeentuloa koskevaa direktiiviä. Se lupaa vuodelle 2022 neuvoston suosituksen vähimmäistoimeentulosta. Jotta unionin kansalaisten vähimmäistoimeentuloa saadaan aidosti parannettua, tulee jäsenmaiden tilannetta arvioida ja kehitystä seurata säännöllisesti. Hyvien käytäntöjen jakamista ja keskinäistä oppimista on vahvistettava.

E-kirjelmän Suomen kannassa todetaan, (s.4), että "Köyhyyden vähentämisessä riittävä vähimmäistoimeentulo on keskeinen toimenpide, vaikkakaan ei yksistään riittävä. Suomi pitää hyvänä, että komissio tulee ehdottamaan neuvoston suositusta vähimmäistoimeentulosta vuonna 2022. Suosituksessa tulisi kuitenkin huomioida jäsenvaltioiden sosiaalisen suojelun järjestelmien monimuotoisuus."

SOSTE toteaa, että EU:n laajuinen kehys on välttämätön, jotta vähimmäistoimeentulon kehittämisessä päästään eteenpäin. Tarvitaan sitovat, seurattavat kriteerit sille tasolle ja kattavuudelle, joka kaikkien jäsenmaiden erilaisten etuusjärjestelmien tulee saavuttaa. Tällaiset vähimmäisstandarit varmistavat sovittujen periaatteiden noudattamisen, mutta jättävät jäsenmaille vapauden järjestää toimeenpano kansallisten käytäntöjen mukaisesti.

SOSTEn mielestä kansallisella tasolla tulee myös konkretisoida, mitä Suomen kannaksi kirjattu näkemys tulee tarkoittamaan käytännön toimien tasolla (riittävä vähimmäistoimeentulo, palvelut ja muut tukitoimet).

Sosiaalisten indikaattorien tulostauluun on lisätty indikaattorit, jotka mittaavat köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien etuuksien saamista sekä työttömyysturvan kattavuutta. Jäsenmaiden vähimmäisturvan riittävyyden mittaamista on edelleen kehitettävä (mm. viitebudjettien hyödyntäminen) ja ohjausjakson kautta on vahvemmin ohjattava jäsenmaita turvaamaan kansalaisilleen riittävä vähimmäistoimeentulo.

E-kirjelmässä todetaan (s. 5), että ”Suomi pitää tervetulleena komission aloitetta asunnottomuusfoorumista ja lisääntyvästä yhteistyöstä asunnottomuuden vähentämisen saralla.” SOSTE haluaa painottaa, että myös asunnottomuuden vähentämiseksi on asetettava konkreettisia tavoitteita EU:n sekä jäsenmaiden tasolla.

Terveyden edistäminen ja hoidon turvaaminen

Koronapandemia asettaa ennen näkemättömiä haasteita terveydenhuollon toimintaan kaikissa EU-maissa. Epidemian vaikutukset tulevat heijastumaan terveydenhuollon toimintaan ja palveluihin pääsyyin vielä vuosien ajan sen jälkeen, kun itse pandemia on ohi. Tämä asettaa ihmiset entistä epätasa-arvoisempaan asemaan keskenään ja eniten tilanteesta kärsivät ne, joilla on vähiten resursseja ja kykyä hankkia omin varoin tarvitsemiaan palveluita. Eli eniten kurjistuu niiden ihmisten tilanne, jotka ovat ennenkin olleet heikoimmassa asemassa. Huomiota tulee kiinnittää perusterveydenhuollon toiminnan ohella mielenterveyspalveluihin, joiden tarvetta koronapandemia on merkittävästi lisännyt.

Sosiaalisten oikeuksien pilarin toimeenpanosuunnitelmassa nämä haasteet tunnistetaan asiatasolla, mutta ovatko panostukset tilanteen kohentamiseksi riittäviä? Kehittämistarpeita oli runsaasti jo ennen pandemiaa. Vaaditaan runsaasti toimia, jotta päästään takaisin edes pandemiaa edeltäneelle tasolle. Sen jälkeen tulee jatkaa vahvaa kehittämistyötä terveyden eriarvoisuuden torjumiseksi ja kansalaisten hyvän terveystilanteen turvaamiseksi. Myös ennakkoinnin näkökulma on tärkeä, sillä erilaisia terveydenhuollon toimintaan vaikuttavia kriisitilanteita tulee eteen jatkossakin.

EU:n terveyspolitiikka tukee jäsenmaissa toteutettavaa terveydenhuoltoa. EU-maat ovat monin tavoin sidoksissa toisiinsa niin terveyspolitiikan kuin terveydenhuoltojärjestelmien osalta mm. potilasdirektiivin kautta. Vakavien terveysuhkien torjunta, sairauksien ehkäisy ja tehokas hoitaminen, terveystutkimus, rokotteiden kehittäminen, lääkkeiden saatavuuden turvaaminen sekä osaamisen lisääminen eurooppalaisten osaamisverkostojen ja -keskusten kautta vaativat kaikkien EU-maiden yhteisiä ponnistuksia. Näihin panostaminen pitkäjänteisesti sekä strategisella tasolla että käytännön tasolla torjuu eriarvoisuutta ja edesauttaa ihmisten yhtäläisiä mahdollisuuksia hyvään terveyteen.

Komissio kannustaa jäsenmaita edelleen uudistuksiin ja investoimaan terveydenhuoltoon, jotta laadukkaat ja oikea-aikaiset terveyspalvelut olisivat kaikkien saavutettavissa. Komissio tukee jäsenmaita näissä tavoitteissa tuottamalla tutkittua tietoa ja jakamalla parhaita käytäntöjä. Ovatko nämä riittäviä toimenpiteitä?

Komissio on niin ikään tunnistanut haasteet liittyen ikääntyvien hoivapalveluiden saatavuuteen harmaantuvassa Euroopassa. Yhtenä suurimpana haasteena on ammattitaitoisen henkilöstön

saatavuuteen liittyvät ongelmat. Komission esittämät toimenpiteet tilanteen parantamiseksi liittyvät lähinnä tutkimustiedon ja mittarien tuottamiseen (=tiedolla johtamisen voimistaminen). Komissio kannustaa myös digitaalisten ratkaisujen hyödyntämiseen. Tämä on iso haaste koko Euroopan tasolla ja työvoimapula uhkaa erityisesti heikomman tulotason maita, joista työvoimaa siirtyy paremman palkkatason maihin.

E-kirjelmän Suomen kannassa todetaan, että ”Laadukas pitkäaikaishoito on tärkeä ihmisarvon ja hyvinvoinnin varmistaja. Suomi näkee hyvänä, että myös reuna-alueet huomioidaan pitkäaikaishoidon yhtäläisessä saatavuudessa ja laadussa.”

SOSTE haluaa nostaa esiin, että pitkäaikaishoidolla voidaan viitata sekä hoitoon että hoivaan. E-kirjelmän osalta jää epäselväksi, viitataan Suomeen näihin molempiin. SOSTEn mielestä tavoite on tärkeä, mutta sen pitää koskea myös hoivaa.

SOSTE kannattaa toimintasuunnitelmassa mainittuja terveydenhuoltojärjestelmien uudistuksia ja investointeja, jotka lisäävät järjestelmien kriisinsietokykyä, vahvistavat perusterveydenhuoltoa ja mielenterveyshoitoa, parantavat saatavuutta ja vähentävät eriarvoisuutta terveydenhuollossa. SOSTE haluaa muistuttaa, että laadukkaan pitkäaikaishoidon varmistamiseksi on huolehdittava siitä, että ammattitaitoista sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöä on saatavilla myös tulevaisuudessa. Tämä vaatii panostuksia sosiaali- ja terveysalan koulutukseen.

Koordinaation ja seurannan vahvistaminen

SOSTE pitää tärkeänä, että Suomen kannassa annetaan vahva tuki komission mainitsemalle kansallisten, alueellisten ja paikallisten viranomaisten, työmarkkinaosapuolten ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden osallistumiselle ja yhteistyölle pilariin sitoutumisen varmistamiseksi. Suomen kannaksi on kirjattu, että ”Suomi on valmis tarkastelemaan kansallisen koordinaatiomekanismin luomista”. SOSTE haluaa ilmaista vahvan tukensa tämän koordinaatiomekanismin luomiselle, jolla voidaan varmistaa kaikkien asiaankuuluvien sidosryhmien osallistuminen sosiaalisen pilarin täytäntöönpanoon kansallisella tasolla.

Sosiaalisten indikaattorien tulostaulua on laajennettu koskemaan useampia pilarin periaatteita. Tämä on myönteinen kehitys, mutta indikaattorien kehittämistä tulee edelleen jatkaa. Nyt indikaattoreihin on lisätty muun muassa lasten köyhyys- tai syrjäytymisriski sekä väestön osuus, joka ei pysty lämmittämään asuntoaan riittävästi (energiaköyhyys).

E-kirjelmässä on kirjattu (s. 5), että ”Suomi tukee myös sosiaali-indikaattoreiden tulostaulun kehittämistä niin, että se ottaa jatkossa paremmin huomioon sosiaalipilarin toimintasuunnitelmassa esitetyt poliittiset painopisteet ja toimet.”

SOSTE on esittänyt, että köyhyys- tai syrjäytymisriskin lisäksi tulisi kehittää äärimmäisen köyhyyden indikaattoria, johon tulisi sisällyttää myös asunnottomuuden mittaaminen. Tällaista mittaria ei toimeenpanosuunnitelmassa mainita.